

Johannes Skner

knstark3

fil på Jørgs Backup.

ARKITEKTUR OG KIRKEKUNST FØR OG NU.
Foredrag i Skæring Kirke d. 24.2.1996.

På baggrund af den standende debat i forbindelse med sagen om en kunstnerisk udsmykning i Hasseris Kirke, med diskussion om kunstnerisk kvalitet og hvem der bestemmer og godkender vil jeg, som første del af mit foredrag, fremkomme med nogle tanker om kunst i forbindelse med kirkebygningen. Som anden del vil jeg vise nogle dias, der kan være med til at belyse emnet.

I den nye og aktuelle bog "Kunst og Kirke", udgivet i anledning af 100 års jubilæet for Akademiets "udvalg for kunst i kirker", findes, foruden 33 eksempler på god kunst, også et par interessante artikler af Jan Lindhardt og Hans Hauge.

Hans Hauge skriver: "Engang var kunsten mere interesseret i kirken, end kirken var i kunsten. Kunsten havde svært ved at klare sig uden kirken. Men i dag gælder det, at kunsten kan klare sig uden kirken, medens kirken måske har vanskeligt ved at klare sig uden kunsten".

Det er delvis rigtigt. Man må nok tilføje, at engang blev kunsten af kyndige folk bevidst programmeret som vigtig del i kirkerummet. Senere, efter renaissance, blev kunsten visse steder bevidst holdt udenfor kirkerummet.

I dag kan kunstens indførelse og eksistens i kirken synes baseret på tilfældigheder, afhængig af de mennesker, der på et vist tidspunkt involveres i en mere eller mindre "tilfældigt" opstået "udsmyknings"sag.

De involverede personer er mere eller mindre korttidsengagerede. Under alle omstændigheder eksisterer kunstværket længere end de gør. *De involverede er:*
~~Det er:~~ menighedsrådsmedlemmer, præster, provst, biskop, kgl. bygningsinspektør, arkitekt, kunstner og myndighedspersoner.

Alle lever de tilfældigt på samme tidspunkt og er tilfældigt bragt sammen med deres forskellige meninger i en fælles kirkesag.

Her spiller personernes holdninger og kvalifikationer afgørende ind, hvad enten kvalifikationerne dækker ensidig faglig ekspertise, almen jævn kompetence, eller præges af usikkerhed, uvidenhed, eller skråsikker subjektivitet, der måske nærmer sig religiøst føleri.

Der findes overvældende mængder af kunst i kirkerne, og den er gennemgående af høj kvalitet. I mange tilfælde ekstrem høj og uerstattelig. Arven, at bringe ny kunst ind i en kirke i dag, er tung. Den tidlige kunst kom ind i kirkerne ad veje og årsager, som ikke er de samme som i dag. Ligesom kunsten skifter art og indhold gennem tiderne.

() I antikken og middelalderen finder man i templer, kejsersale, kultrum og kirker ofte afbildninger af den regerende hersker og kirkebygger. Herudover naturligvis

hellige personer, Gud, KristusMajestatis, Guds Moder, evangelister og helgener.

Der er ingen tvivl om, at herskeren, kirkens ejer eller *Konst* bestyrer, har spillet en stor rolle for kunstens *tilblivelse*. Men ikke primært af kunstnerisk interesse eller for kunstens skyld. Man kendte næppe ordet "kunst." Men der var et bestemt formål med illustrationerne. De var brugskunst.

() Billederne blev naturligvis udført af de bedste kunstnere, man kunne skaffe. Der var råd til det. Det blev derfor bedste kvalitet. I dag beundres og opfattes disse århundreders frembringelser ikke som brugskunst, men som hørende til blandt den ædleste og mest fremragende kunst, der findes.

() Det samme gælder arkitekturen. En hersker, der skal bygge, benytter selvfølgelig landets bedste arkitekt (som i visse tilfælde kunne være den samme som kunstneren) til at skabe arkitektur og kunst, kirker, kulthuse, templer, triumfbuer og gravmæler, der skulle fungere i kultisk øjemed men også tjene til herskerens pris og hyldest.

() Man kan her konstatere, at i sammensætningen "Kunst/Kulthus", optræder kunst og arkitektur i en symbiose, *hvor* den ene ikke kan undvære den anden.

Vi kan også konstatere, at her har såvel arkitekturen som kunsten været af allerhøjeste kvalitet.

Endvidere kan vi konstatere, at bekæmper man kunsten i kirkebygningen ved billedforbud eller billedstorme, dukker symbiosen mellem kunst og kultbygning alligevel op før eller senere.

Trangen til kunst i kirker er, selv efter reformationen, ført videre til idag. Dette iboende behov og denne menneskelige trang, udgør i dag et aktuelt nedarvet problem.

() Problematikken ligger i, at vi ikke har arvet en selvfølgelig programmering, med programsætning og behovsanalyse, som vi kan handle efter. Og vi har ikke haft det de sidste 430 år. Vi er derfor uden naturlig tradition med hensyn til fremskaffelse og brug af kunst.

() Hvad er vort problem?

Vort skisma efter reformationen, med dens reformering og nedprioritering af billeder - visse steder ved billedstorm - er vi dybest set udmærket klar over: vi ved, kunst ikke er nødvendig i en kirke. Kunst behøves ikke i en dansk evangelisk luthersk folkekirke for at afholde en evangelisk luthersk gudstjeneste.

Det eneste der efter lov og anordning er nødvendigt, er et rum med alter, døbefont, prædikestol og de hellige kar, kalk og disk. Alt andet er ikke påkrævet. Hvis man holdt sig til det, kunne man iøvrigt bygge meget billigere kirker end i dag.

Men trods denne viden ønsker vi alligevel at putte andet ind. Nogen synes, at det ikke er en rigtig kirke uden kunst.

Men Det er et dårligt argument, som kun gælder kunstmuseer.

Langt bedre og i overensstemmelse med vor situation og kultur er argumentet om "forherligelse" - at der er behov for med genstande eller arrangementer at "forherlige" gudstjenesten og dens rum.

Ordet "forherligelse" er godt, dels fordi det dækker mange menneskers fælles mål, men alligevel også samtidig rummer det enkelte menneskes egen tanke og individualitet. Endvidere rummer det mere end ordet "kunst". Det giver andre og flere muligheder, og det antyder et behov, som naturligvis skal defineres nøjere.

Måske dækker ordet "forherligelse" med sin anden stavelse et oprindeligt indhold, der tager udgangspunkt i den atmosfære, der i tidligere tider fandtes om "Herskeren", "Ædelherren", "Nådigherren", "Vor Herre" stavet både med småt og stort.

() Forherligelse er karakteristisk ved at spille på vore sanser: syn, hørelse, smag og føling, i den katolske kirke også lugt ved afbrænding af røgelse.

Forherligelsen sker gennem særlig udformning af rum, liturgi, salmesang, musik, inventar og udstyr, som paramenter, kalk og disk. Alle dele søges skabt på allersmukkeste måde til forherligelse af VOR HERRE og af gudstjenesten og andre kirkelige handlinger, dåb, bryllup og begravelser, men også de besøg, der aflægges i kirken på andre tidspunkter af enlige personer.

() I kirkehistorien har der altid eksisteret problemer med at udrede forholdet mellem den jordiske hersker og den himmelske hersker.

Forholdet dem imellem går lige fra total integration til total adskillelse. De mest totalitære samfundssystemer opstår når den verdslige og den religiøse magt samles i en og samme person. Ægyptens Faraoner, romerske og franske kejsere, tyske bispefyrster, ortodoksiens danske konger, kommunismens og nazismens diktatorer.

I disse regentmiljøer finder vi de største, de prægtigste, de mest imponerende forherligelser, som netop udtrykkes for synet, hørelsen og andre sanser som lugt og berøring.

Vi indser, at de anvendte udtryksformer og midler skal - for at forherlige - ligge på et særligt kvalitetsniveau, der er så højt, at det langt overgår vort hjemlige og daglige miljø - det som det enkelte menneske selv præsterer.

Det er også klart, at det netop er disse sansefokuserende pragtfulde og usædvanlige præstationer, vi i dag udnævner til kunst, og som vi som turister eller fagligt interesserede personer, opsøger som kunst.

Det er også disse historiske forherligelser, der har ført os gennem vor tusindårige historie og kultur direkte til det, vi i dag opfatter og attrår som kunst.

() Men med den kunstneriske forherligelser er der risiko for farlige misforståelser.

Den største og alvorligste risiko består i, at forherligelsesmetoderne og genstandene gøres til så stærke oplevelser, at de i sig selv bliver midtpunkt, at de erstatter Herren eller Herrens evangelium. At det er dem, man rette sin opmærksomhed imod, beundrer, tilbeder, og til sidst finder væsentlig og nødvendig for at komme i kirken, for at befinde sig godt i rummet, for at komme i religiøs stemning.

At dette er en stor risiko bevidner historiens forløb med de forskellige konfessioners holdninger til billedkunst, indgreb med billedforbud, billedstorme, overkalkninger af kalkmalerier m.m.

Her har vi på godt og ondt mødt såvel den udviklede og igangsatte opbygning af forherligelsen i liturgierne, som de systematiske bekæmpelser af billeder. - Programmørerne er de åndelige ledere, vismænd, paver, kardinaler, biskopper, provster, præster, menighedsrådsmedlemmer.

Problematikken har eksisteret i flere tusind år, og vil fortsat eksistere.

Dermed kunne vi så opgive.

Men nej! Det er vor stadige opgave gennem studier og ^{sam}småtale - på luthersk vis vedvarende at være på vagt overfor at forherlighedsbegrebet ikke løber løbsk.

Som eksempel kan peges på diskussionen om figurativ kunst contra nonfigurativ kunst i kirkerne. Af den figurative kunst kendes utallige eksempler op gennem historien på, hvorledes billedet af Kristus, Maria, en helgen i sig selv bliver til et tilbedelsesobjekt.

Med det nonfigurative billede er denne risiko ikke til stede på samme måde.

Imellem disse to ligger den symbolske kunst, som godt kan være figurlig. Et billede, en skulptur forestiller noget, der kan ses, men ikke rigtig forstås, fordi den rummer et højere tænkt indhold, der skal udredes, eller tolkes af andre. Dette billede nærmer sig i brug det nonfigurative, som i tolkningsmæssig henseende er det figurative overlegent ved som oftest hovedet ikke at skulle tolkes, - eller kan tolkes frit. ^{det}

() Man kunne på baggrund af disse forhold mene, at der behøves kvalificerede rådgivere, eller programmører. (~~Det finder man da også rundt omkring i mange lande~~)

Jeg har tidligere nævnt, at før refomationen var det enklere at programmere de arkitektonisk/kunstneriske opgaver.

Men efter reformationen er det vanskeligere. I hvert fald i Danmark indenfor "Den danske evangelisk lutherske Folkekirke".

Man skulle mene, at ^{der} ~~det~~ burde være personer, som havde kendskab både til evangeliet, til Luther, til folket, til kirken som institution, til kirken som bygning og til kunsten.

Hvem er ^{de} ~~det~~?

Vedr. evangeliet er det teologen.

- Luther er det teologen.
- folket er det menighedsrådet ^{og mest}
- kirken er det præst, provst og biskop.
- arkitekturen er det arkitekten og den kgl. bygningsinspektør.
- kunsten er det kunstneren og Akadimirådet

Denne expertise findes ikke i eet menneske og vil næppe heller nogensinde kunne opdrives.

Derfor er en dialog mellem parterne nødvendig.

() Kan der siges noget om dialogens indhold?

I den løbende sag i Hasseris har såvel menighedsrådet som Akadimirådet givet udtryk for at dialog er nødvendig. Den er bare ikke blevet realiseret, p.gr.a. manglende økonomiske midler til at rejse.

Om en sammenkomst ville skabe bedre forståelse og dermed føre til et fælles resultat, kan man tvivle på, når den ene part, Akadimirådet, har udtalt at forslaget mangler kunstnerisk kvalitet.

Den anden part vil ikke ligge under for "eliten" og "københavnieret", som det er blevet sagt, og så er dialog jo umulig.

Hvis man, ^{således} som Hans Hauge i sin artikel peger på, inddrager Kitch som acceptabelt i en kirke i lighed med hvad man ser i Frankrig, så kunne man benævne den dårlige kunst ved det, og så ville den uden vider kunne stilles op. Men den betegnelse ville kunstnerne nok betakke sig for. Og det ville næppe heller være klogt at åbne for Kitch, så bliver det helt uoveskueligt.

Kunstværkerne i Hasseris, et krucifiks af Helldie og en glasmosaik af Adi Holzer, opfattes af mange som kirkelig kunst. Motivvalgene er som sådan heller ikke til at misforstå. Man kan se hvad kunstværkerne skal forestille. Mange vil derfor finde, at kunstværkerne er kirkelige, er kristelige, og derfor passer i en kirke.

Billedhuggeren og teologen Hein Heinsen udtrykker i sin artikel "Dialogens Nødvendighed", i Akadimirådets bog flg: "Der findes ikke kristen kunst i almindelighed, men kristen kunst er den kunst, menigheden lader blive i kirken".

6

Og Hans Hauge opstiller et hieraki, hvor han placerer ordet i kirken over billedet. Hauge skriver: "Kirken, dvs. ordet, står om end murstenene falder. Ordet er det centrale. Billedet kan ikke stå alene. Det skal omgives af ord eller tekst. Det gælder ikke blot i kirken, men også på kunstmuseet. Den minimaltekst, som billedet her er forsynet med, er signaturen, uden 'hvilket det er' 'intet'.

Hauge siger videre: "~~Det~~ fænomen, at billedet ikke i sig selv er noget uden ord, understreges af billedet i kirkerummet. Dette vil vise sig som et slags resultat af reformationens kunstsyn. Det er nemlig 'kirkerummet', der gør billedet til et kirkeligt billede, et kristent eller religiøst". *afslut.*

Det er interessant, at de to teologer fremhæver kirkerummets betydning for billedets, kunstværkets kirkelige, kristelige karakter som værende afhængig af kirkerummet.

Vor situation har sin base i reformationen og renaissancen, hvor menneskets åndelige og konkrete frihed manifesterede sig gennem alle de filosofiske, teologiske, videnskabelige og kunstneriske opdagelser og friheder, man fandt og har dyrket lige siden.

Jeg er ikke teolog. Men jeg har dog lyst til at sige, at noget af det der for mig også karakteriserer det evangeliske indhold er det paradoksale, det usædvanlige, det overraskende, det ubegribelige - den udeblivende "forherligelse" af det ordinært store.

Dette gør det vanskeligt at "ville" forstå, at "ville" styre, at "ville" programmere.

På dette punkt kan kunsten dukke frem med noget der ligger nær evangeliets paradokser, tro og ubegribelighed. Det kunne måske dokumentere kunstens berettigelse i kirken, men der skal meget større ydmighed til, end den vi normalt møder.